

نگاهی به کتاب فرهنگ و فاجعه

دکتر معصومه ابراهیمی

اشاره

کتاب «فرهنگ و فاجعه: جستارهایی انسان‌شناختی درباره مصیبت‌های جمعی در ایران»، نوشته دکتر نعمت‌الله فاضلی، با همکاری «انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی» در ۵۰۰ نسخه، ۲۵۰ صفحه و با قیمت ۴۵ هزار تومان اخیراً منتشر شده است. خانم دکتر معصومه ابراهیمی در این یادداشت، ضمن ارائه خلاصه مختصر و مفیدی از کتاب، ویژگی‌ها و ممیزات آن را مورد بررسی قرار داده است.

***

● این کتاب تلاشی جدی است برای فهم‌پذیر کردن و زبان‌بخشی به ابعاد اجتماعی و فرهنگی فاجعه‌هایی که در کشور رخ می‌دهند. در این کتاب نشان داده شده است که فاجعه‌ها محصول طبیعت نیستند، بلکه عملکرد انسان‌ها، نظام‌های حکمرانی و تاریخ و فرهنگ عوامل به‌وجودآورنده یا تشدیدکننده فاجعه‌ها هستند. فاجعه‌ها از درون فرهنگ‌ها می‌آیند و دوباره به فرهنگ باز می‌گردند. بنابراین، هر فاجعه درس بزرگی است تا از تکرار آن پیشگیری شود. این کتاب کشاکش و تقلای انسان ایرانی را در جریان هر فاجعه به تصویر می‌کشد و با بازخوانی هر فاجعه می‌خواهد راه درست و مؤثرتری را برای مهار آن بحران و حادثه نشانمان بدهد.

● با در نظر گرفتن ملاحظات فوق مشخص است که خواندن این کتاب برای تمامی شهروندان، مدیران و کارشناسان ضروری است. زیرا عمده خسارت ما از وقوع هر حادثه، به درک صحیح نرسیدن از زمینه‌ها و پیامدهای آن است و اگر پژوهشی بتواند به ارتقای آگاهی ما از وقایع و حوادث ناگوار کمک کند، می‌تواند برای آینده راهگشا و امیدبخش باشد.

● در حال حاضر در موقعیت بسیار دشوار بحران کرونا به سر می‌بریم و یکی از راه‌های ارتقای فهم عمومی از شرایط جاری و تعیین دقیق مختصات بحران برای مدیران و کارشناسان، آشنایی با فرهنگ و روحیه مردمی است که معنا و مفهومی خاص از بحران را درک می‌کنند. این کتاب می‌تواند با در اختیار نهادن بینش انسان‌شناختی و مردم‌نگارانه از اندیشه ایرانیان، در درک و فهم فاجعه به همه مدیران عالی و کارشناسان کمک کند و به‌طور کلی به تبیین راهبردهای سودمند و هدف‌داری بینجامد که موفقیت برنامه‌های مهار بحران را تضمین می‌کنند.

● نویسنده انسان‌شناس این کتاب از بطن جامعه و از دریچه چشم مردم به پدیده‌ها نگریسته است و برخلاف بسیاری از پژوهش‌های جامعه‌شناختی، پدیده‌ها و مسئله‌های جمعی را از بالا به پایین ندیده، بلکه فاجعه و بحران را همسو با مردم و با روش مردم‌نگارانه و با درک شرایط بحرانی و زیستن در فاجعه تجربه کرده است. به علاوه، این تجربه را با اسلوب علمی درهم آمیخته و به صورتی راهبردی و عملگرایانه در اختیار مردم، مدیران و کارشناسان قرار داده است. بنابراین، کتاب با وجود برخورداری از زبان و بیان علمی، از بازگویی و تکرار تئوری‌های دیگران گریزان است و سخنی عملگرایانه و راهبردی دارد و در هر بخش به ارائه راهکارهای کاربردی، بومی و کاملاً تجربه‌پذیر می‌پردازد. این راهکارها، با درک شرایط تاریخی و اجتماعی ایران، درک خلیات و فهم ایرانی، و با تمرکز بر جامعه شهری ایران حاصل شده است.

بنابراین، خواننده این کتاب سخن و پیام نویسنده را درک و با آن همذات‌پنداری می‌کند. ایده‌ها و اندیشه‌های آن را ایده‌های خود تلقی می‌کند و حس همدلی و همراهی در او به وجود می‌آید. به‌طوری که می‌توان ادعا کرد، این کتاب از معدود آثاری است که هم زبان و روش دانشگاهی (آکادمیک) دارد، و هم به زبان و فهم

توده مردم نزدیک است. به همین دلیل این کتاب به درستی جزو آثار «انسان‌شناسی مردم‌مدار» طبقه‌بندی و نام‌گذاری شده است.

- نثر و زبان کتاب بسیار روان، ساده و خواندنی است. بهره‌گیری از مثال‌های متعدد و بازگویی تجربه‌های روزمره، به دلپذیری کتاب افزوده است. این خود می‌تواند خواننده عام ایرانی را که حوصله خواندن آثار دانشگاهی و روشمند (متدیک) را ندارد، با سبک جدیدی از آثار علمی آشنا کند که ضمن دریافت اطلاعات دقیق علمی، کتاب را هم‌زبان و هم‌سو با اندیشه‌های خودش بیابد.
- بخش مهمی از این کتاب به راهبردهای فرهنگی برای مواجهه با کرونا اختصاص دارد. از آنجا که به نظر می‌رسد تا چند سال آینده درگیر مهار این بحران خواهیم بود، و حتی تا چند دهه آینده ممکن است تبعات این بحران را تجربه کنیم، این کتاب به‌عنوان یکی از تازه‌ترین آثار انسان‌شناسانه درباره کرونا می‌تواند به همگان، چه مدیران و کارشناسان، و چه عموم مردم، در شناخت ابعاد بحران اپیدمی کرونا و راه‌های مهار و بیرون‌رفت از آن کمک کند.

- معمولاً در مواجهه با بحران اپیدمی کرونا، با تحلیل و تفسیرهای مهندسی و پزشکی روبه‌رو شده‌ایم و متأسفانه علوم اجتماعی در بیان تحلیلی دقیق از حدود این بحران ضعیف عمل کرده است. کتاب فرهنگ و فاجعه می‌تواند به‌عنوان اثری راهبردی نشان دهد که حوزه‌های علوم اجتماعی و انسانی حرف‌های سازنده و سودمندی در حل و مهار بحران‌ها دارند. مهم‌تر اینکه کتاب نشان می‌دهد، همه رشته‌ها و حوزه‌های مطالعاتی به یکدیگر وابسته هستند و میان‌رشته‌ای دیدن مسائل و پدیده‌ها خود بخشی از حل مسئله است. ضمن اینکه کتاب فرهنگ و فاجعه نشان می‌دهد، زمان بررسی‌های کاملاً کیفی و راهبردی در علوم اجتماعی فرا رسیده و لازم است این حوزه‌ها حرف‌های نظری (تئوریک) محض را رها کنند و در عمل سودمندانه بیندیشند.